

DIMENZIJE PORODIČNOG FUNKCIONISANJA, SUBJEKTIVNO BLAGOSTANJE I TIP DOMAĆINSTVA²

Sažetak: U ovom radu ispitivana je povezanost između dimenzija porodičnog funkcionisanja, definisanih Cirkumpleks modelom, Olsona i saradnika i doživljaja subjektivnog blagostanja. U okviru Cirkumpleks modela, dimenzije porodičnog funkcionisanja su porodična kohezivnost, fleksibilnost i komunikacija. Kohezivnost se u ovom modelu definiše kao zajedništvo i emocionalna povezanost članova porodice, fleksibilnost kao količina promena u ulogama i pravilima u porodičnom sistemu, a komunikacija kao dinamička komponenta koja ometa ili doprinosi pomeranju porodice na ovim dvema dimenzijama. Doživljaj subjektivnog blagostanja definišemo kao pozitivno psihološko stanje koje se karakteriše visokim zadovoljstvom životom, visokim nivoom pozitivnog i niskim nivoom negativnog afekta. Takođe, jedan od ciljeva u radu je i ispitivanje razlika na ovim dimenzijama u odnosu na pol i tip domaćinstva.

U istraživanju je korišćena PORPOS baterija koja sadrži skraćenu i adaptiranu skalu za procenu dimenzija porodičnog funkcionisanja na osnovu Cirkumpleks modela (Olson, 2011), kao i skraćenu skalu subjektivnog blagostanja, adaptiranu u odnosu na Kratku skalu subjektivnog blagostanja (Jovanović, Novović, 2008). Uzorak je činilo 2053 ispitanika, od toga 887 muškaraca i 1166 žena. Na osnovu analize podataka napravljeni su tipovi domaćinstava: partnersko domaćinstvo, nuklearna i proširena porodica, jednoroditeljska nuklearna i jednoroditeljska proširena porodica.

Rezultati pokazuju da postoje pozitivne i statistički značajne korelacije između svih dimenzija porodičnog funkcionisanja i doživljaja subjektivnog blagostanja. Sve korelacije su značajne na nivou $p < 0.01$. Ispitanici osećaju zadovoljstvo životom i prijatne emocije ukoliko i odnose između članova porodice doživljavaju bliskim, kada postoje dogovori u pogledu uloga i obaveza, i kada postoji kvalitetna komunikacija između članova porodice. U odnosu na pol, rezultati pokazuju da žene opažaju i veću porodičnu kohezivnost i fleksibilnost u odnosu na muškarce u svojim porodicama, dok se u pogledu tipova domaćinstva razlike javljaju samo između pojedinih kategorija kada je u pitanju porodična kohezivnost. Naime, ispitanici koji žive u partnerskom domaćinstvu, nuklearnoj ili proširenoj porodici doživljavaju odnose između članova porodice kohezivnijim u odnosu na ispitanike koji žive u jednoroditeljskoj nuklearnoj porodici. U ovaj tip domaćinstva svrstane su

¹ jelisaveta.todorovic@filfak.ni.ac.rs

² Rad je nastao u okviru projekta 179002: *Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

porodice koju čine jedan roditelj i barem jedno dete, te bi rezultati mogli govoriti o značajnosti postojanja partnerskog odnosa na doživljaj porodične kohezivnosti.

Ključne reči: porodični odnosi, kohezija, fleksibilnost, komunikacija, subjektivno blagostanje, tip domaćinstva

1. Porodica u sistemskoj perspektivi

Shvatanje porodice kao jedne varijante prirodnog sistema razvio je biolog Ludvig von Bertalanfi. On je govorio o grupi kao sistemu sa podsistemima unutar koga važi pravilo izomorfizma, da podsistemi imaju granice i teže da primaju i predaju energiju i održe homeostazu. Isticao je da ako ljudsko biće ne razmenjuje informacije, ne predaje i ne prima energiju težiće entropiji ili haotičnosti (Barker, 1992; Milojković, Srna, Mićović, 1997; prema: Todorović, Stojiljković, Hedrih, 2011).

Von Bertalanfi je razlikovao otvorene i zatvorene sisteme. Otvoreni sistemi su oni sistemi koji komuniciraju, tj. razmenjuju informacije sa okolinom. Porodica koja predstavlja otvoren sistem, ne samo da dozvoljava priliv raznorodnih informacija, već dozvoljava svojim članovima da dolaze i odlaze i pri tom održava ravnotežu i unapređuje sistem zaštite unutar porodice (Todorović, Stojiljković, Hedrih, 2011).

Porodica je sistem sačinjen od partnerskog, roditeljskog sistema koji formiraju deca, a istovremeno je kao celina deo ekološkog suprasistema sa kojim razmenjuje energiju i informacije. Za razumevanje načina na koji funkcioniše porodica veoma je važno razumevanje odnosa koji postoje između ovih subsistema, kao i odnosa koji postoji između porodice i okruženja u kome porodica funkcioniše. Primenjujući opštu teoriju sistema na porodicu i njeno funkcionisanje, može se reći da se delovi porodice, odnosno subsistemi, nalaze u stalnom međuo odnosu, i da se ponašanje pojedinih članova, odnosno subsistema, ne može razumeti izolovano od drugog dela subsistema, jer je porodično funkcionisanje više od zbira pojedinačnih funkcionisanja (Matejević, 2008; Matejević, Todorović, 2012). Sistemski pristup porodici uvodi cirkularno razumevanje pojava u porodičnom sistemu, pri čemu se porodica sagledava kao sistem čije su komponente u stalnoj interakciji. Mehanizmom povratne sprege objašnjavaju se odnosi koji postoje između delova sistema. Pojedinaac koji živi u porodici član je porodičnog sistema na koji mora da se adaptira (Matejević, Todorović, 2012) Pojedinaac u okviru sistemskog pristupa se shvata kao sistem umrežen sa ostalim sistemima u svojoj okolini, čiji razvoj i formiranje u velikoj meri proizilaze i određeni su karakteristikama primarnog pripadajućeg sistema – porodice.

Porodica kao emotivna zajednica, podrazumeva interpersonalnu komunikaciju koja ne znači samo razmenu informacija, već da članovi porodice treba da dele zajedno i osećanja koja su vezana za njih same. Funkcionisanje porodičnog sistema zavisi od sposobnosti tog sistema da komunicira na adekvatan način, da

prenese informacije, da razmeni informacije, da članovi porodice usklade ponašanje, neguju poverenje, rešavaju probleme i konflikte, da izraze radost i tugu (Čudićna-Obradović i Obradović, 2006; Olson & Gorall, 2007). Porodica kao sistem može da produkuje i neke specifične forme komunikacije, koalicije među članovima porodice (npr. majka i kći, otac i sin i sl.) i trouglove (npr. nezadovoljstvo partnerskim odnosom kompenzuje se preteranim radom, ili preteranim bavljenjem decom i sl.). Porodica produkuje disfunkcionalne i funkcionalne obrasce ponašanja, te je za opstanak porodice kao sistema veoma važno razlikovati funkcionalno i disfunkcionalno u porodičnom životu (Todorović, Simić, Hadži-Pešić, 2012).

Među modelima koji se bave porodičnim funkcionisanjem, odnosno razumevanjem funkcionalnosti i disfunkcionalnosti porodičnog sistema, ističe se Cirkumpleks model (Olson & Gorall 2007; Olson, 2011), čije su pretpostavke o postojanju tri dimenzija porodičnog funkcionisanja proveravane u mnogobrojnim radovima različitih istraživača.

2. Dimenzije porodičnog funkcionisanja – cirkumpleks model

Cirkumpleks model porodičnog funkcionisanja (Olson, 1986; Olson et al., 1983; Olson et al., 1979; prema: Perosa, Perosa, 2001; Olson, 2000) sadrži tri dimenzije: koheziju, adaptibilnost i komunikaciju.

Prema Olsonu (Olson, 2000), porodična kohezivnost se odnosi na zajedništvo i emocionalnu povezanost članova porodice. Kohezija je fokusirana na to kako porodica pravi ravnotežu između zajedništva i odvajanja. Porodična kohezija se meri ispitivanjem emocionalnih veza, granica, koalicija, načinom donošenja odluka, interesovanja, reakcija (Milojković, Srna, Mićović, 1997). Balansirani ili srednji nivoi kohezije ukazuju na zdravi nivo povezanosti i odvojenosti u porodičnim odnosima, a ekstremno visoki ili niski nivoi dovode ili do umreženosti (visoka bliskost) ili dezangažovanosti (niska bliskost) među članovima porodice (Olson, 2000; Perosa, Perosa, 2001). Porodice koje karakteriše srednji nivo kohezije provode vreme zajedno, zajednički učestvuju u donošenju porodičnih odluka i snažno su emotivno povezani i bliski. Odsustvo kohezije govori u prilog tome da su članovi porodice više usmereni na sebe, vlastiti život i prijatelje, draži im je lični prostor nego zajednica i provode malo vremena zajedno. Sa druge strane, umreženi, isprepleteni odnosi predstavljaju ekstremnu bliskost i lojalnost. Članovi porodice su veoma zavisni jedni od drugih, nema privatnog prostora i postoji problem separacije (Olson, 2000; Olson & Gorall 2007).

Fleksibilnost (adaptibilnost) se odnosi na to kako porodica uravnotežuje stabilnost i promenu. Olson je definiše kao kvalitet i ekspresiju vođstva i organizacije, odnosi među ulogama i pregovaranja (Olson & Gorall 2007). Fleksibilnost porodice manifestuje se u tome koliko su asertivni članovi porodice u međusobnim odnosima, u količini kontrole u porodici, porodičnim disciplinskim merama, načinu pregovaranja, krutosti u načinu na koji su članovima porodice dodeljene

pojedine uloge kao i u prirodi i načinu sprovođenja pravila u porodici. Porodični odnosi koje odlikuje neuravnoteženost imaju tendenciju da ispoljavaju preveliku rigidnost i kontrolu u odnosima. Nema pregovaranja i većinu odluka donosi lider. Uloge su podeljene i pravila se menjaju. Porodični odnosi koje odlikuje haotičnost imaju promenljivo ili ograničeno vođstvo. Odluke su impulsivne i nepromišljene, a pravila nejasna i menjaju se od situacije do situacije (Matejević, Todorović, 2012). Ravnoteža na dimenziji adaptabilnosti predstavlja porodičnu organizaciju koju karakterišu zdravi nivoi strukture i fleksibilnosti. Dovoljno fleksibilne porodice su one koje lako mogu prilagoditi svoje funkcionisanje izmenjenim zahtevima sredine i u periodu krize ili promena, sposobne su da se menjaju i prilagođavaju (Perosa, Perosa, 2001).

Dimenzija komunikacije je treća dimenzija Circumpleks modela (Olson, 2000) i ona se smatra pomoćnom dimenzijom. Komunikacija se uzima kao element neophodan za realizaciju prethodne dve dimenzije. Uravnoteženi sistemi poseduju veoma dobru komunikaciju, dok je komunikacija kod neuravnoteženih sistema vrlo slaba. Karakteristike adekvatne komunikacije, koja omogućuje porodici da postigne optimalan nivo kohezivnosti i fleksibilnosti, bile bi sledeće: jasan i kongruentan sadržaj poruke, empatičnost, aktivno slušanje, pružanje podrške i efikasnost u rešavanju problema u porodičnim transakcijama (Olson et al., 1983, prema: Perosa, Perosa, 2001).

Funkcionalne porodične sisteme na dimenzijama adaptabilnosti i kohezivnosti sa otvorenom komunikacijom karakteriše tendencija ka stabilnosti, održavanju ravnoteže, ali i potreba za prilagođavanjem određenim životnim okolnostima. Osim toga odlikuje ih i postojanje povezanosti i održavanje relacijskog zajedništva, koje je negujuće i podržavajuće, ali sa poštovanjem individualnih razlika, što pruža mogućnosti za individualni razvoj i ostvarivanje vaspitne funkcije porodice (Todorović, Matejević, Simić, 2012).

3. Porodični odnosi i subjektivno blagostanje

Koncept subjektivnog blagostanja odavno je predmet proučavanja u psihologiji. Prvobitna istraživanja o subjektivnom blagostanju zaključivala su na osnovu izostanaka psihopatoloških simptoma, a skorije, sa razvojem pozitivne psihologije, sve se više stavlja naglasak na promociji optimalnog funkcionisanja, uključujući pozitivne aspekte subjektivnog blagostanja (Gilligan, Huebner, 2002). U većini ranijih istraživanja tragalo se za povezanošću između osećaja sreće kao pokazatelja subjektivnog blagostanja i objektivnih pokazatelja kao što su nezaposlenost, mesečni prihodi, nivo obrazovanja ili bračno stanje. U novijim istraživanjima ukazuje se na činjenicu da osećaj sreće nije stabilan, već da se menja u zavisnosti od okolnosti, a da te okolnosti na različite načine utiču na pojedine pokazatelje subjektivnog blagostanja, kao što su životno zadovoljstvo, prijatne i neprijatne emocije (Diener, Lucas, Socollon, 2006; Easterlin, 2001, 2005; prema: Andrejić, 2012).

Jedna od definicija subjektivnog blagostanja je da se odnosi na to kako ljudi evaluiraju sopstveni život. Ova evaluacija je istovremeno i kognitivni sud, ali i emocionalni odgovor na razne događaje. Subjektivno blagostanje obuhvata nekoliko odvojenih komponenti: životno zadovoljstvo ili zadovoljstvo raznim životnim domenima kao što je bračni i poslovni domen, način provođenja slobodnog vremena, zadovoljstvo sopstvenim domaćinstvom; postojanje pozitivnih osećanja i raspoloženja veći period vremena (prijatne emocije i raspoloženja); retko prisustvo negativnih osećanja (depresija, stres i ljutnja) (Diener, 2000). U skladu sa navedenom strukturom, subjektivno blagostanje se najčešće definiše kao kognitivna i afektivna evaluacija sopstvenog života (Diener, 2000).

Zadovoljstvo životom – podrazumeva kognitivnu procenu sopstvenog života u vidu opšteg suda osobe o različitim domenima svog života, dok afektivne komponente – prijatan i neprijatan afekat, predstavljaju osnovni doživljaj o aktuelnim događajima u životu ljudi. Prijatna iskustva su poželjna i vredna, pa osoba koja doživljava prijatna emocionalna iskustva doživljava svoj život kao vredan i pozitivan. Ljudi sa visokim stepenom subjektivnog blagostanja imaju dominantno pozitivne procene sopstvenog života i okolnosti (Diener, 2000).

Dajnerova istraživanja ukazuju da ne postoji samo jedna determinanta subjektivnog blagostanja. Na subjektivno blagostanje utiču crte ličnosti, naročito ekstraverzija i neuroticizam, koje deluju recipročno (Deiner, Suh, Lucas, Smith, 1999; Deiner, 2000), društveni odnosi (prijateljske i rodbinske veze), kao i kultura, jer se u različitim kulturama na različite načine postiže subjektivno blagostanje, u zavisnosti od toga da li su individualističke ili kolektivističke. Odlika koja razlikuje ove dve kulture je stepen do kog ljudi vide sebe kao autonomne, samodovoljne entitete. U individualističkim kulturama, individue pokušavaju da odvoje sebe od drugih. Posledično, osećanja o sebi (npr. samopoštovanje) koreliraće visoko sa srećom u ovim kulturama. Suprotno, u kolektivističkim kulturama ljudi ne teže da se odvoje od drugih već da budu u harmoniji sa njima. Sopstvene želje često su podređene grupi. Posledično, potreba za autonomijom, osećanja o sebi, manje će biti povezana sa srećom i zadovoljstvom životom u ovim kulturama (Deiner, Suh, Lucas, Smith, 1999).

U mnogim studijama, često se potvrđuje nalaz da su oženjeni muškarci i udate žene srećniji i manje pod stresom u odnosu na neoženjene i neudate, razdvojene ili udovce. Kumbis je izveo ovaj zaključak analizom 130 empirijskih studija koje su se bavile ovom problematikom (Coombs, 1991). Među nevenčanim ljudima, oni koji žive zajedno, u partnerskoj relaciji, srećniji su u nekim kulturama nego oni koji žive sami (Mastecaasa, 1995; prema: Deiner, Suh, Lucas, Smith, 1999). Sa druge strane, istraživanje koje su spovele Meklejn i Adams (McLanahan, Adams, 1987) pokazuje da roditeljstvo ima negativne posledice za psihološko blagostanje odraslih. Odrasli koji imaju decu izveštavaju da su manje srećni i manje zadovoljni svojim životom nego druge grupe. Ono što se još u ovom istraživanju pokazalo kao zabrinjavajuće je veći nivo anksioznosti i depresije kod odraslih sa decom.

Demografske varijable kao što su godine i pol, nisu jako povezane sa subjektivnim blagostanjem. Prema svetskom pregledu *World Value Survey* (N=57000 iz 41 zemlje) žene češće izveštavaju o negativnom afektu od muškaraca, dok obe grupe doživljavaju jednak nivo pozitivnih afekata i zadovoljstvo životom (prema: Joronen, 2005).

Diner i Sa (Deiner i Suh, 1998; prema: Deiner, Suh, Lucas, Smith, 1999) u istraživanju spovedenom na više od 60000 odraslih iz 40 država, pokazali su da od tri komponente subjektivnog blagostanja (zadovoljstvo životom, pozitivni afekt, negativni afekt), jedino pozitivni afekt opada sa godinama.

Polazeći od pretpostavke da je porodica otvoreni sistem i da promene u jednom delu sistema utiču i na ostale komponente, doživljaj porodičnog funkcionisanja umnogome će zavistiti od međusobnih odnosa članova porodice, njihove sposobnosti da lako i otvoreno iskazuju svoja osećanja, stavove i želje, sposobnosti da menjaju pravila ponašanja i asertivno komuniciraju. U ovom radu želeli smo da ispitamo da li je doživljaj porodične kohezivnosti, fleksibilnosti i komunikacije u porodici povezan sa doživljajem subjektivnog blagostanja i da li se u zavisnosti od tipa domaćinstva u kome ispitanici žive menja njihov doživljaj porodičnog funkcionisanja i subjektivnog blagostanja.

4. Metodološki deo

4.1. Ciljevi istraživanja

U odnosu na postavljeni problem istraživanja definisali smo sledeće ciljeve:

- Ispitati povezanost dimenzija porodičnog funkcionisanja i doživljaja subjektivnog blagostanja,
- Ispitati razlike u doživljaju porodične kohezivnosti, fleksibilnosti, komunikacije i subjektivnog blagostanja u odnosu na tip domaćinstva,
- Ispitati da li postoje razlike u proceni porodičnih odnosa i subjektivnog blagostanja kod ispitanika različitog pola.

4.2. Struktura uzorka u odnosu na pol i tip domaćinstva

Uzorak je činilo 2053 ispitanika strarijih od 18 godina iz 20 različitih okruga u Srbiji. Istraživanje je sprovedeno 2011. godine u okviru projekta „Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga“. Od ukupnog broja ispitanika u ovom istraživanju, 43,2% činili su ispitanici muškog pola (887 ispitanika) i 56,8% ispitanika ženskog pola (1166 ispitanica). Za potrebe ovog istraživanja bilo je neophodno da se napravi kategorizacija u odnosu na tip domaćinstva u kome ispitanici žive. Tipologija domaćinstva je napravljena induktivnim putem, metodom analize sadržaja odgovora koji su ispitanici ispisivali na pitanje otvorenog tipa *Ko čini vaše domaćinstvo*. Nakon analize, napravljena je sledeća tipologija:

Tabela 1. Struktura uzorka u odnosu na tip domaćinstva

Tip domaćinstva	Broj ispitanika	Procenat
Partnersko domaćinstvo ³	207	11,1
Nuklearna porodica ⁴	1021	54,7
Proširena porodica ⁵	369	19,8
Jednoroditeljska nuklearna ⁶	179	9,6
Jednoroditeljska proširena ⁷	89	4,8
Ukupno	1865	100

Rezultati pokazuju da najveći procenat ispitanika, više od polovine od ukupnog broja, živi u nuklearnoj porodici, 54,7%, zatim slede proširene porodice 19,8%, a u uzorku ima najmanje jednoroditeljskih nuklearnih porodica, 4,8%.

4.3. Instrumenti

U istraživanju su korišćena marker pitanja iz baterije testova PORPOS. Baterija je nastala u okviru istraživanja na projektu „Indikatori i modeli usklađivanja porodičnih i poslovnih uloga“, br. 179002, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS. Za procenu dimenzija porodičnog funkcionisanja korišćene su stavke preuzete iz skala FACES III i FACES IV nastale na osnovu Cirkumpleks modela porodičnog funkcionisanja Olsona i saradnika (Olson, 2011). Za procenu subjektivnog blagostanja korišćene su stavke preuzete i adaptirane iz Kratke skale subjektivnog blagostanja (Jovanović, Novović, 2008).

4.4. Rezultati

U tabelama koje slede prikazani su rezultati istraživanja prema postavljenim ciljevima.

Tabela 2. Povezanost kohezivnosti, fleksibilnosti, komunikacije i subjektivnog blagostanja (Pirsonov koeficijent linearne korelacije)

	Kohezivnost	Fleksibilnost	Komunikacija
Kohezivnost			
Fleksibilnost	,480** ,000		
Komunikacija	,726** ,000	,422** ,000	
Subjektivno blagostanje	,331** ,000	,129** ,000	,328** ,000

³ Domaćinstvo koje čini bračni par ili partnerska relacija.

⁴ Domaćinstvo koje čine partneri i najmanje jedno dete.

⁵ Domaćinstvo koje čine roditelji, bar jedno dete i bar jedna osoba u poziciji babe/dede, odnosno roditelj roditelja deteta.

⁶ Domaćinstvo koje čine jedan roditelj i bar jedno dete.

⁷ Domaćinstvo koje čine jedan roditelj, bar jedno dete i bar jedna osoba u poziciji babe/dede, odnosno roditelj roditelja deteta odnosno dece.

Sve dimenzije porodičnog funkcionisanja su u pozitivnoj i statistički značajnoj korelaciji međusobno i sa subjektivnim blagostanjem. S obzirom na to da se radi o velikom uzorku, čak i niske korelacije se mogu pojaviti kao statistički značajne. Tako, bez obzira na statističku značajnost, rezultati pokazuju da je najveća korelacija između komunikacije i kohezivnosti ($r=.726$, $p<.000$), što govori u prilog tome da će asertivna komunikacija, otvoreno izražavanje stavova i želja, doživljaj da članovi istinski slušaju i imaju razumevanja za probleme drugih članova povećavati i doživljaj uzajamne povezanosti i dovesti do većeg nivoa emocionalne razmene između članova porodice. Takođe, subjektivno blagostanje je u pozitivnoj i statistički značajnoj korelaciji sa svim dimenzijama porodičnog funkcionisanja, dok su korelacije sa kohezivnošću u komunikacijom gotovo identične ($r=.331$, $r=.328$). U celini gledano, doživljaj funkcionalnosti porodičnih odnosa uticaće i na doživljaj subjektivnog blagostanja ispitanika, pa opažanje porodičnog konteksta kao toplog, podržavajućeg, gde svaki član može otvoreno da iznosi svoja osećanja bez straha od osude i odbacivanja, uticaće i na zadovoljstvo životom i održavanje pozitivnog afekta.

Nadalje smo želeli da proverimo da li u odnosu na tip domaćinstva u kome ispitanici žive ima razlika u doživljaju porodične kohezivnosti, fleksibilnosti, komunikacije i subjektivnog blagostanja. Rezultati pokazuju da se razlike javljaju jedino u pogledu kohezivnosti, dok nisu nađene razlike u pogledu fleksibilnosti, komunikacije i subjektivnog blagostanja. S obzirom na to da su tipologijom domaćinstva obuhvaćeni i ispitanici koji žive i u partnerskim relacijama (partnerska relacija, nuklearna porodica) i van njih (jednoroditeljska nuklearna i jednoroditeljska proširena porodica) rezultati iz naše studije nisu u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja (Coombs, 1991) gde se ispostavilo da oni koji su u braku imaju veći doživljaj subjektivnog blagostanja u odnosu na one koji nisu u braku ili su razvedeni. Ono što se može navesti kao objašnjenje je da u našoj tipologiji jednoroditeljske nuklearne i jednoroditeljske proširene porodice, bez obzira na nemanje partnerske relacije, postoje druge značajne relacije (dete, roditelji ispitanika) koje mogu nadomestiti to što nema partnera i doprineti subjektivnom blagostanju ispitanika. Takođe, okolnosti zbog kojih je reč o jednoroditeljskim porodicama (razvod, smrt partnera, svojevolsna odluka da se živi samo sa detetom bez partnera, nešto četvrto) može doprineti da nema razlike u proceni subjektivnog blagostanja. Pored toga ovde se nismo bavili podatkom da li postoji neka partnerska relacija koja nije i bračna, a koja igra značajnu ulogu u doživljaju subjektivnog blagostanja.

Dobijena je značajna razlika među tipovima domaćinstva samo u pogledu kohezivnosti. S obzirom na to da postoje statistički značajne razlike u stepenu kohezivnosti u odnosu na tip domaćinstva u kome ispitanici žive, post hoc testom izvršena su višestruka poređenja između grupa.

Табела 3. Разлике у кохезивности с обзиром на тип домаћинства (ANOVA)

		df	F	Sig.
Kohезивност	Između grupa	4		
	Unutar grupa	1851	2,496	,041
	Ukupno	1855		

Табела 4. Разлике у кохезивности с обзиром на тип домаћинства (ANOVA)

(I)T.dom	(J)T.dom	Mean Differenc (I - J)	Sig.
Partnersko домаћинство	Nuklearna porodica	,05017	,344
	Proširena porodica	,06269	,301
	Jednorod.nukl. por.	,20876*	,003
	Jednorod.proš. por.	,08524	,336
Nuklearna porodica	Partnersko домаћин.	-,05017	,344
	Prošireno домаћинс.	,01251	,768
	Jednorod.nukl.por	,15859*	,005
	Jednorod.proš.por.	,03507	,650
Proširena porodica	Partnersko домаћин.	-,06269	,301
	Nuklearna porodica	-,01251	,768
	Jednorod.nukl.por.	,14607*	,022
	Jednorod.proš.por.	,02255	,785

Rezultati pokazuju da ispitanici koji žive u partnerskom домаћинству, nuklearnoj ili proširenoj porodici doživljavaju odnose između članova porodice kohezivnijim u odnosu na ispitanike koji žive u jednoroditeljskoj nuklearnoj porodici. U ovaj tip домаћинства svrstane su porodice koju čine jedan roditelj i barem jedno dete, te bi rezultati mogli govoriti o značajnosti postojanja partnerskog odnosa na doživljaj porodične kohezivnosti. Za razliku od subjektivnog blagostanja, gde nisu pronađene razlike između ispitanika iz različitih tipova домаћинства, ovaj nalaz govori u prilog tome da je za doživljaj emocionalne povezanosti i bliskosti bitan partnerski status i zajedništvo, koje se gradi udvoje kao i podrška koju partneri pružaju jedni drugima.

U narednoj tabeli prikazani su rezultati o različitosti doživljaja porodične kohezivnosti, fleksibilnosti, komunikacije i subjektivnog blagostanja između muškaraca i žena u ispitivanom uzorku.

Табела 5. Разлике у погледу кохезивности, флексибилности, комуникације и субјективног благостанја у односу на пол (t-test)

	Pol	AS	SD	T-test	Df	Sig.
<i>Kohезивност</i>	Muški	3,83	,76	-5,547	2039	,000
	Ženski	4,01	,69			
<i>Fleksibilnost</i>	Muški	3,11	,61	-3,157	2038	,002
	Ženski	3,20	,59			
<i>Kомуникација</i>	Muški	4,05	,82	-1,177	2031	,239
	Ženski	4,09	,84			
<i>Subјektivno blagostanje</i>	Muški	3,79	,90	-1,543	2045	,123
	Ženski	3,85	,89			

Možemo videti da žene procenjuju da porodične odnose karakteriše veći stepen kohezivnosti i fleksibilnost u poređenju sa procenama muškaraca. Ovakvi rezultati su u saglasnosti sa ranijim istraživanjima. Todorović i Matejević su u istraživanju funkcionalnosti porodičnih odnosa na uzorku studenata Niškog univerziteta ustanovile da studentkinje značajno češće procenjuju višom uravnoteženu kohezivnost i fleksibilnost u porodičnim odnosima u odnosu na studente (Todorović i Matejević, 2012). Rezultati koji govore da na doživljaj subjektivnog blagostanja ne utiče pol ispitanika u saglasnosti su sa rezultatima ranijih istraživanja (Joronen, 2005).

5. Diskusija rezultata

Polazeći od Olsonovih pretpostavki o funkcionalnim i disfunkcionalnim porodicama i njihovim karakteristikama, u ovom istraživanju želeli smo da ispitamo da li je doživljaj porodične kohezivnosti, fleksibilnosti i porodične komunikacije povezan sa subjektivnim blagostanjem ispitanika.

Na uzorku od 2053 ispitanika rezultati pokazuju da je doživljaj subjektivnog blagostanja u pozitivnoj i statistički značajnoj korelaciji sa svim dimenzijama porodičnog funkcionisanja. Ukoliko se odnosi u porodici percipiraju kao otvoreni, prihvatajući, sa emocionalnim razmenama, i ako između članova porodice vlada demokratska atmosfera, gde svi podjednako učestvuju u donošenju odluka, gde se mišljenje svakog člana uvažava, onda će i zadovoljstvo životom i pozitivna osećanja kod članova porodice biti veća. Takođe, ako je komunikacija asertivna, sa elementima aktivnog slušanja, jasnim i kongruentnim sadžajima poruka, doprineće i većem doživljaju subjektivnog blagostanja.

Na skali od 1 do 5, odgovori ispitanika o subjektivnom blagostanju se grupišu oko središnjih vrednosti, što govori u prilog zadovoljavajućeg nivoa subjektivnog blagostanja naših ispitanika, pri čemu nema razlika između muškaraca i žena. Od svih dimenzija Olsonovog modela, najviša aritmetička sredina je na dimenziji komunikacija, i gotovo da je identična za muškarce i žene ($AS=4.05$, $AS=4.9$, na skali od 1 do 5). Ovakvi nalazi su ohrabrujući i govore o tome da su komunikacione veštine ispitanika dobre, kao i da ispitanici imaju doživljaj da ih članovi njihove porodice pažljivo slušaju i razumeju.

Poređenjem ispitanika na osnovu tipa domaćinstva u kome žive, gde je u obzir uzeta raznolikost porodičnih konstelacija, rezultati pokazuju da se ispitanici iz različitih tipova domaćinstava razlikuju u pogledu doživljaja porodične kohezivnosti. S obzirom na to da se razlike javljaju između ispitanika koji žive u partnerskom domaćinstvu, nuklearnoj ili proširenoj porodici u odnosu na ispitanike koji žive u jednoroditeljskoj nuklearnoj porodici i da oni doživljavaju odnose između članova porodice kohezivnijim, dobijeni rezultati mogu govoriti o važnosti postojanja partnerskog odnosa. Jednoroditeljske nuklearne porodice čine jedan roditelj i barem jedno dete, između kojih se takođe razvija osećaj bliskosti i zajedništva, ali ispitanici iz ovakvih porodica percipiraju porodične odnose manje kohezivnim u odnosu na porodice gde postoji i

partnerska relacija. Може се рећи да подршка и oslonac који партнери пружају једни другима утиче и да се кохезивност у породици проценjuje као већа.

Када је у питању доживљај субјективног благостанја испитаника из различитих домаћинстава нису утврђене разлике између испитиваних група, што говори да они испитаници који су у partnerskoj relaciji и они који нису осећају подједнако задовољство животом и позитивна осећања. Будући да у истраживању нису обухваћени самци, већ да се у сваком типу домаћинства налазе барем два члана, можемо претпоставити да на субјективно благостанје може утицати постојање блиских односа у оквиру породице, без обзира на то да ли се ради о partnerskoj relaciji или не.

6. Закључак

У односу на centralni problem истраживања можемо закључити да је доживљај функционалности породичних односа повезан са доживљајем субјективног благостанја чланова таквих породица. Топлина породичних односа, међусобно уважавање, осећај слободe у изношењу ставова, као и подједнако учествовање у доношењу одлука у оквиру породице, утицаће да испитаници осећају задовољство животом и развијају позитивна осећања. Сматрамо да би у narednom истраживању у циљу продубљивања добијених резултата било потребно извршити поређење у доживљају субјективног благостанја између различитих констелација домаћинства, укључујући и она домаћинства која чине и само један члан. То би значајно допринело разумевању да ли и сама структура породице може допринети доживљају субјективног благостанја.

Literatura

- Andrejić, A. (2012). *Regulacija emocija, stepen depresivnosti i subjektivno blagostanje*. Master rad, Filozofski fakultet u Nišu
- Coombs, R. (1992). Marital status and Personal Well-Being: A literature Review. *Family relations*. Vol.40 (1), pp. 97–102.
- Deiner, E. (2000). Subjective Well-Being. The science of happiness and Proposal for a National Index. *American Psychologist*, Vol 55(1), pp. 34–43.
- Deiner, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., Smith, H. L. (1999). Subjective Well-being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*, Vol.125(2), pp. 276–302.
- Gilligan, T. D., Huebner, E. S. (2002). Multidimensional life satisfaction reports of adolescents s multitrait-multimethod study, *Personality and Individual Differences*, 32, 1149–1155.
- Goldner-Vukov, M. (1988). *Porodica u krizi*. Medicinska knjiga: Beograd-Zagreb.
- Jovanović, V., Novović, Z. (2008). Kratka skala subjektivnog blagostanja – novi instrument za procenu mentalnog zdravlja. *Primenjena psihologija*. Vol 1(1–2), str. 77–94.
- Joronen, K. (2005). *Adolescents' Subjective well-being in their Social Context*. Academic disertacion. Faculty of Medicine of the University of Tampere.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of Family Systems. *Journal of Family Therapy*. 22,2, p.144–167.

- Olson, D. H., Gorall, D. M. (2007). *FACES IV and Circumplex model, Validation Study*, St. Paul, MN: University of Minnesota.
- Olson, D. H. (2011). Faces IV and the circumplex model: validation study. *Journal of marital & family therapy*, Vol. 37, 1, 64–80.
- Matejević, M. (2008). Funkcionalnost porodica sa adolescentima. *Zbornik radova Mladi i porodica*. Niš: Filozofski fakultet, str. 49–60.
- Matejević, M., Todorović, J. (2012). *Funkcionalnost porodičnih odnosa i kompetentno roditeljstvo*. Niš: Filozofski fakultet.
- Mastekaasa, A. (1992). Marriage and Psychological Well-being: Some Evidence on Selection into Marriage. *Journal of Marriage and Family*. Vol 54(4), pp. 901–911.
- McLanahan, S., Adams, J. (1987). Parenthood and Psychological Well-Being. *Annual Review of Sociology*. Vol. 13, pp. 237–257.
- Milojković, M., Srna, J., Mićović, R. (1997). *Porodična terapija*. Beograd: Centar za brak i porodicu.
- Perosa, L., Perosa, S. (2001). Adolescent perceptions of cohesion, adaptability, and communication: Revisiting the circumplex model. *Family Journal*, No. 9, 407–419.
- Todorović, J., Stojiljković, S., Hedrih, V. (2011). Porodica kao sistem, porodični odnosi i doživljaj odnosa sa roditeljima. *Zbornik radova Ličnost i socijalne situacije. 100 godina od rođenja Nikole Rota*. Filozofski fakultet Niš, str. 97–110.
- Todorović, J., Matejević, M. (2012). Struktura i funkcionalnost porodica studenata Univerziteta u Nišu, u *Zbornik radova Obrazovanje i savremeni univerzitet*, Filozofski fakultet Niš, str 293–308.
- Todorović, J., Simić, I., Hadži Pešić, M. (2012). Porodica i škola – sistemski pristup. *Tematski zbornik radova Ličnost i obrazovno-vaspitni rad*, Niš: Filozofski fakultet, str. 99–107.
- Todorović, J., Matejević, M., Simić, I. (2012). Educational Styles, Communication and Contentment of students with their Families. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* (Elsevier), Vol 69, pp. 899–907.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Jelisaveta Todorović, Ivana Simić

DIMENSIONS OF FAMILY FUNCTIONING, SUBJECTIVE WELL-BEING AND TYPE OF A HOUSEHOLD

Summary: In this paper, the connection between dimensions of family functioning has been examined, defined by Circumplex model, Olson and associates and emotion of subjective well-being. In a range of this model, dimensions of family functioning are family cohesion, flexibility and communication. Cohesion is defined as witness and emotional connection of family members. Flexibility is quantity changes in roles and rules in a family system, while communication is seen as a dynamic component which obstructs or contributes to a family displacement in these two dimensions.

An experience of a subjective well-being is defined as a positive psychological state which is characterized by high level of life satisfaction, high level of positive and low level of negative emotion. Also, one of the goals of this paper is a research of the differences in these dimensions in relation to sex and type of a household.

In the research PORPOS battery has been used and it contains a shortened and adapted scale for dimensions assessment of family functioning based on Circumplex model (Olson,2011) as well as shortened scale of subjective well-being, adapted in relation to Short scale of subjective well-being (Jovanovic, Novovic, 2008). The sample was made of 2053 examinees, of which 887 were men and 1166 were women. On the bases of data analysis, types of households were made: complete household, nuclear and dilated family, one-parent nuclear and one one-parent dilated family.

The results have shown that there are positive and statistically significant correlations among all dimensions of family functioning and experience of subjective well-being. All the correlations are significant on the level $p < 0.01$. The examinees have a feeling of satisfaction with their lives and pleasant emotions if they experience the relations among family members close, when there are agreements on roles and obligations; and when there are quality and adequate communication among family members. In relation to sex, the results have shown that women perceive greater cohesion and flexibility in relation to men in their families, while at household types differences show only among certain categories related to family cohesion. Namely, examinees that live in a complete household, nuclear or dilated family experience relations among family members more cohesive in relation to examinees that live in one-parent nuclear family. In this type of households were assorted families having only one parent and at least one child, and so the results might suggest on the significance of existence of partner relationship and its importance on experience of family cohesion.

Key words: family relationships, cohesion, flexibility, communication, subjective well-being, household type